

UMJERENI NAPREDAK U ODREĐENIM GRANICAMA

PREMIJERE

RAZGOVOR

PORTRET

FESTIVALI

MEDUI

VOX

HISTRIONIS

**MEĐUNARODNA
SCENA**

AKTUALNOSTI

TEORIJA

FOKJE

MI U SVUJETU

NOVE KNJIGE

DRAMA

U posljednje tri sezone u slovačkom su kazalištu vidljiva raznovrsna kretanja koja se, u određenim granicama, mogu smatrati napretkom. Jaroslav Hašek, otac čuvenih *Doživljaja dobroga vojaka Švejka* i aktivist Stranke umjerenog napretka u granicama zakona, obradovao bi se ovim sitnim, ali svejednako zamjetnim pomacima.

Govor brojki

Statistički gledano, broj premijera u stalnom je porastu od 1999. kad ih je bilo 114, do 2001. kad ih je bilo 155. Usto, godine 2001. ukupan je broj predstava izvedenih u kazalištima (slovačka kazališta u najvećem broju slučajeva još uvijek funkcioniraju kao repertoarna kazališta) dosegnuo vrhunac s 578 predstava. Ukupan broj predstava prikazanih u Slovačkoj iznosi 5781, što je ujedno drugi najbolji rezultat u proteklih deset godina, dok je najuspješnija bila 1999. Broj kazališnih posjetitelja u 2001. godini dosegao je milijun i 32 tisuće (od ukupno 5 milijuna građana Slovačke), a to je tek neznatno manji broj u odnosu na prethodne godine.

U Slovačkoj je godinu 2002. obilježila vladina reforma, što je, dakako, ostavilo traga i na području umjetnosti. Od travnja 2002. 19 bivših državnih kazališta prešlo je u ruke tek uspostavljenih samoupravnih jedinica. Krajem sezone 2001./2002. samo su četiri najveća kazališta (uključujući i Slovačko narodno kazalište) ostala pod izravnom upravom središnjega Ministar-

stva kulture. Jedno od tih četiriju kazališta, kazalište Nova scena u Bratislavi trenutačno prolazi proces restrukturiranja iz organizacije koju je financirala i strogo nadzirala država u neprofitnu organizaciju pod rukovodstvom nezavisnog odbora. Do tako radikalne promjene moglo je doći tak nakon što je slovački parlament u prosincu 2001. godine izglasao tzv. "zakon o preobrazbi". Na području kulture posljedice navedenoga zakona počinju se osjećati tek odnedavno. Moguće je da će se zakon pokazati poticajnim i podariti kazališnome životu više slobode i prostora, no jednako se tako može pokazati štetnim bude li se zlorabio u komercijalne ili političke svrhe. Učešće gradskih vijeća u kazalištu zasad je minimalno. Gradovi izravno upravljaju samo dvama manjim kazalištima. Broj nezavisnih kazališta je promjenjiv. Godine 2001. podneseno je samo 20 službenih prijava. Nezaobilazan problem svih nezavisnih kazališnih aktivnosti (uključujući festivale ili tiskovine) jest financiranje. Sustav novčane potpore je u administrativnom pogledu spor, ali i pristran na mnogim područjima. Što se tiče kazališnih zgrada, u spomenutom je razdoblju dovršena obnova povijesne zgrade kazališta u Prešovu i zgrade dvaju manjih okuplja lišta lutkarskih kazališta u Košicama i Banskjoj Bystrici.

Podalje od utabanih staza

Brojke, međutim, ne mogu ispričovjediti cijelu priču. Iznimno je važno što je u posljednjih nekoliko sezona u Slovačkoj po prvi put prikazano nekoliko dramskih djela koja se smatraju sastavnim dijelom svjetskoga repertoara. Pritom ne mislim samo na novije dramske tekstove, nego i na drame iz različitih razdoblja koje do sada u Slovačkoj nisu bile prikazivane.

Vrlo dobar primjer takvoga "pionirskoga" pomaka jest drama Thomasa Stearnsa Eliota *Koktel* (*The Cocktail Party*). Po prvi je put prevedena na slovački jezik i izvedena u bratislavskome kazalištu Astroka Korzo '90 u ožujku 2001. Godinu dana poslije isto je kazalište postavilo na scenu i dramu *Rodendan* (*The Birthday Party*) Harolda Pintera, u lipnju 2001. izveden je *Kvartet* (*Quartet*) Heinera Müllera, a u tijeku je i rad na uprizorenju jednoga komada Jona Fosse. Dok su iskusni redatelji poput Juraja Nvota i Vladimíra Strnskoga režirali prva dva komada, posve je razumljivo da je mlada redateljica Soňa Ferancová režirala kontroverzni *Kvartet* odabravši pritom osebujan i prodoran vizualni govor.

Kazalište Andreja Bagara u Nitri nastavilo je tradiciju suradnje s inozemnim redateljima i angažiralo mladoga redatelja iz Litve Gintarasa Varnasa na zahtjevnom projektu slovačke praižvedbe drame Augusta Strindberga *Igra snova* (*Ett Drömspel*) u prosincu 2001. Uz pomoć slovačkih scenografa Alexandre Gruskove i Aleša Votava uspio je osmisliti zadivljujuću predstavu kojoj je pripala nagrada kazališnih kritičara DOSKY (Kazališne daske) za najbolju scenografiju u sezoni 2000./2001.

Dramski ansambl Slovačkoga narodnoga kazališta u Bratislavi također nastoji biti inovativan u oblikovanju repertoara. Jedna od najposjećenijih predstava bio je *Atelje* (*L'Atelier*) Jeana Claudea Grunberga, premijerno izveden u travnju 2002. Jedan drugi komad, *Portugal*, mladoga mađarskoga autora Zoltána Egressyja već je naišao na dobar prijem diljem istočne Europe kad je prvi put prikazan u Bratislavi u rujnu 2001. Nema sumnje da je jedna od najzanimljivijih predstava bila stilizirana izvedba ruralne drame Davida Harrowera *Noževi u kokošima* (*Knives in Hens*) u režiji mladoga Silvestera Lavrička premijerno prikazana u ožujku 2001.

Drama koja udara u lice u Slovačkoj ne uživa veliku popularnost, no određeni utjecaj ipak je zamjetljiv.

Svetozár Sprušanský je korektno odradio režiju *Vatrenoga lica* (*Feuergesicht*) Mariusa von Mayenberga u izvedbi Udruge Zdvih u Kazalištu Andreja Bagara u lipnju 2000. Studenti Akademije glazbenih i dramskih umjetnosti izveli su Mayenburgove *Parazite* (*Parasiten*) u veljači 2002., dok je *Fedrina ljubav* (*Phaedra's Love*) Sarah Kane u Slovačkoj praižvedena u ožujku 2002. u Studiju 12, novome kazališnom okupljalištu smještenom u prostorijama Kazališnog instituta u Bratislavi. Spomenuti prostor bivšega radijskoga studija otvoren je studentima, alternativnim skupinama i regionalnim kazališnim društinama. U prostorijama bratislavskoga Studija L+S također je izvedeno nekoliko nezavisnih produkcija, primjerice *Disko svinje* (*Disco Pigs*) Ende Walsha.

Još jedan veliki podvig svakako valja pripisati Romanu Poláku koji se usudio režirati tabuiziranoga dramskoga spisatelja Bernard-Mariu Koltěsa. Nakon uspješne predstave *Povratak u pustinju* (*Le Retour au désert*) u Dramskome klubu u Pragu u kojoj je nastupila slovačka glumica Emília Vášáryová, Polák je postavio još dvije Koltěsove drame u Studiju Državnoga kazališta u Košicama na istoku Slovačke. Isto je kazalište zaslužno i za praižvedbe drama *U maloj ladanjskoj kući* (*W malym dworku*) Stanislaw Ingacyja Witkiewiczca u lipnju 2001. i *Pokopano dijete* (*Buried Child*) Sama Shepada u travnju 2002.

Važno je naglasiti da neki od navedenih umjetnički raznorodnih projekata nisu imali većeg uspjeha u široj javnosti koja radije gleda lakše glazbene i plesne komedije. Ipak, ti projekti čine vrlo značajan korak naprijed za slovačko kazalište, jer su zahvaljujući njima otvorena nova društvena i politička pitanja i predstavljene drukčije kazališne poetike. Ti pozitivni pomaci u uprizorivanju suvremene svjetske drame na poslijetku su polučili uspjehe i u javnosti. U svibnju 2002. praižveden je komad *Bliže* (*Closer*) Patricka Marbera u režiji Nizozemca Jan-Willema van den Boscha. Predstava postaje sve popularnija na samo u očima javnosti nego i kritike. Izvedena je uz potporu British Councila i dobar je primjer međunarodne suradnje koja je u Slovačku unijela ponešto drukčiji i ne toliko teatralan stil glume. Međutim, sličan pokušaj uprizorenja Molièreova *Don Juana* u režiji Francuza Patricea Kerbata u Slovačkome narodnome kazalištu pokazao se odveć akademskim.

Pozitivni pomaci vidljivi su i u izdavačkoj djelatnosti Kazališnog instituta u Bratislavi ili manjih nezavisnih nakladnika poput Drewo a srd ili L. A. C. Levice. Porastao je, naime, broj stranih drama prevedenih na slovački jezik.

No što je s novim slovačkim dramama? Novi su tekstovi bolna točka domaćega kazališnog života. U tom su pogledu Slovaci već nekoliko godina na strogoj dijeti. Potencijalni lijek pronađen je u natječajima za nove dramske tekstove, Drama 2000. i Drama 2001., ili u sudjelovanju slovačkih pisaca na Natječaju Alfréda Radoka za najbolji češki ili slovački dramski tekst. Međutim, tek nekolicina novih tekstova dopiše do pozornice. Jedini izvorni slovački dramski tekst uprizoren u Slovačkome narodnome kazalištu u posljednje tri godine bio je *Horor u lugarovoj kući (Horor v horámi)*. Iskusni autor L'ubomír Feldek napisao je ovaj komad kao postmodernističku šalu na račun devetnaestostoljetne drame nacionalnoga pjesnika P. O. Hviezdoslava. Iza naslova *Ne plači, Ana (Neplač, Anna)* Lutkarskog kazališta na raskrižju u Banskoj Bystrici krije se zanimljiv pokušaj bavljenja nekim feminističkim problemima.

Unutar kazališta STOKA, nekadašnjeg vode među kazalištima zaokupljenim postavljanjem domaćih drama, nedavno je došlo do promjene. Manja skupina ostala je pod vodstvom redatelja Blaha Uhlára. Skupina koja se odvojila od STOKA-e, nadjenula si je ime Udruga za suvremenu operu i predstavila nekolicinom projekata, uključujući provokativne i zahtjevne suvremene opere. Kazalište GUnaGU, pod ravnateljstvom Viliama Klimáčka, i dalje je plodno središte nove dramske produkcije. Pisac Stanislav Štepka surađuje pak isključivo s Naivnim kazalištem Radošina poznatim po nepretencioznome humoru i odanoj publici.

Najuspješniji slovački dramski tekst zapravo nije bila drama nego scenarij plesne predstave nadahnute projektom Théâtre du Campagnol Le Bal koji su slovačkome kontekstu prilagodili Martin Huba i Martin Porubjak. Čak i godinu dana nakon premijere *Plesne dvorane (Tančiareň)*, proglašene najboljom predstavom u sezoni 2000./2001., u Bratislavi je još uvijek vrlo teško nabaviti karte. Ova predstava bez riječi Slovačkoga narodnoga kazališta publici ne nudi samo zabavu, nego i uvid u slovačku povijest. Predstava je također osvojila i drugu nagradu na Festivalu Kontakt u poljskome gradu Torunu.

Suvremeni tekstovi, ili točnije rečeno scenariji, mogu se naći i među projektima u okviru suvremenog plesa. Plesni studio u Banskoj Bystrici predstavio je nekoliko nadahnutih projekata: *Blizanci*, s koreografima Zuzanom Hájkovom i Milanom Kozánekom, te *Prostorije (Izby)* u koreografiji Marte Polákové. Rad Skupine za suvremeni ples ili Bratislavskoga plesnoga kazališta također je vrlo zanimljiv. Pantomimičar Milan Sládek objavio je kraj suradnje s kazalištem Arena iz Bratislave.

Prvo glumci, molim!

Najambicioznije uloge u sezoni 1999./2000. svakako su bile one u predstavi *Stolice (Les Chaises)* Eugenea Ionesca u Slovačkome narodnome kazalištu. Redatelj Lubomír Vajdička podario je publici nastupe dviju zvijezda, Emílije Vášáryove i Emila Horvátha. Za tu je ulogu Emíliji Vášáryovoj dodijeljena nagrada DOSKY za najbolju glumicu u sezoni 1999./2000.

Sezonu 1999./2000. u Slovačkome narodnome kazalištu također je obilježio nastup jednog od najuglednijih slovačkih glumaca, Martina Hube. Tumačio je Prospera u Shakespeareovoj *Oluji* u režiji Petera Mikulíka. Čudesnu scenografiju za ovu predstavu osmislio je Aleš Votava, jedan od najdarovitijih mladih slovačkih scenografa. Na veliku žalost kazališne zajednice, godine 2001. Votava je preminuo.

Glumački nastup Zite Furkove i Vladimíra Hajdua kao protagonista *Kvarteta* u kazalištu Astorka Korzo '90 u Bratislavi također je požnjeo brojne pohvale. Vladimír Hajdu je osvojio nagradu kazališnih kritičara DOSKY (Kazališne daske) za glumu u sezoni 2000./2001. Iste godine, njegova je kazališna kolegica, Anna Šišková, također osvojila nagradu kazališnih kritičara za glumu, i to za ulogu Celije u Eliotovoj drami *Koktel*.

Najbolje odigrana uloga u protekloj sezoni vjerojatno je ona Emílije Vášáryove, koja je svoj osebujni talent i karakter podarila melodramatičnoj priči o Mariji Callas u komadu Terrencea McNallyja *Majstorska klasa Marije Callas* u režiji Jozefa Bednárika u Operi Slovačkoga narodnoga kazališta.

Zastanimo nakratko kod ovog redatelja. Jozef Bednárik je poznat po svome nadahnutome radu s glumcima. Nekoliko godina režirao je uglavnom glazbene i operne predstave u Prahu. Prošle se godine vratio u Nitru i Bratislavu i ondje režirao nekoliko glazbenih ko-

PREMIJERE
RAZGOVOR
PORTRÉT
FESTIVALI
MEDUI

VOX
HISTRIONIS

MEĐUNARODNA
SCENA

AKTUALNOSTI
TEORIJA
FOAJE
MI U SVJETU
NOVE KNJIGE
DRAMA

medija ganutljivih poruka koje su doprle do najširega mogućeg kruga publike. To se odnosi na predstavu Nove scene u Bratislavi, autora Jerryja Hermana i Harveyja Fiersteina, naslovljenu *La Cage aux folles*, s likom dirljivog transvestita u izvedbi Csongora Kassaia, Mira Noga ili Jozefa Benedika. Bednárík je postavio na scenu i *Grka Zorbu* (tumače ga Leopold Haver ili Marián Slovák, a uz njih nastupa i sjajna Božidara Turzonovová) u Kazalištu Andreja Bagara u Nitri. Nipošto ne bismo smjeli izostaviti ni Bednáríkovu uspješnu režiju *Don Giovannija* u Operi Slovačkoga narodnoga kazališta u lipnju 2001. koja se smatra jednim od najuspješnijih opernih predstava u posljednje vrijeme. Kad već govorimo o najznačajnijim ulogama u proteklih nekoliko godina valja odmah spomenuti Dianu Mórovu kao Kleopatru u Shakespeareovoj drami *Antonije i Kleopatra* u režiji mađarske redateljice Enikő Ezsényi u Slovačkome narodnome kazalištu, te žensku verziju *Don Juana* u interpretaciji Jane Ol'hove u kazalištu Martin.

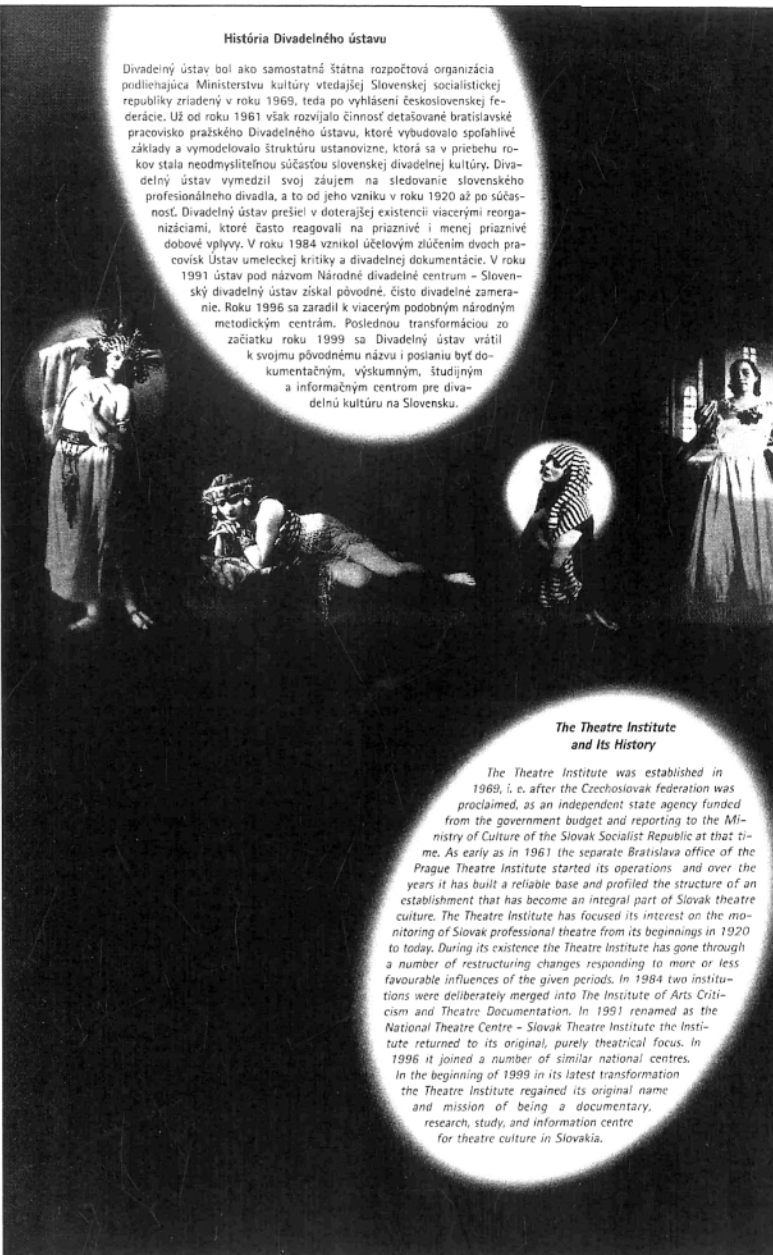
Na cesti

U Slovačkoj se redovito odvija i čitav niz međunarodnih kazališnih događanja. Jedan od najznačajnijih jednokratnih međunarodnih događaja zasigurno je bila uloga domaćina festivala Eurothalia održanog u Bratislavi u lipnju 2002. u sklopu Europske kazališne konferencije, u organizaciji Slovačkoga narodnoga kazališta. Međutim, Slovačke kazališne skupine rijetko kad odlaze na međunarodna gostovanja.

Najveći međunarodni uspjeh u posljednje je vrijeme vjerojatno postigao *Macbeth*, premijerno izveden u ožujku 1999. u režiji češkoga redatelja Vladimira Moráveka u Kazalištu Andreja Bagara u Nitri. Predstava je prikazana u Kazalištu Talija u Budimpešti, zatim u Pragu, Brnu, na Festivalu Shakespearea u Gdanjsku, na Festivalu Shakespearea u Bathu u Velikoj Britaniji te u sklopu još nekolicine kazališnih događaja. Ambiciozno uprizorenje *Hamleta* u istome kazalištu, u režiji mađarskoga glumca i redatelja Roberta Alföldija, također je imalo nekoliko međunarodnih gostovanja. No želite li vidjeti slovačku predstavu, ipak je najbolje doći u Slovačku. Dobar odabir jest, primjerice, Međunarodni Festival Divadelná Nitra, Lutkarski festival u Banskjoj Bystrici, festival suvremenog plesa Bratislava u pokretu, studentski Istropolitana Project u Bratislavi i slično.

História Divadelného ústavu

Divadelný ústav bol ako samostatná štátna rozpočtová organizácia podliehajúca Ministerstvu kultúry vtedajšej Slovenskej socialistickej republiky zriadený v roku 1969, teda po vyhlásení československej federácie. Už od roku 1961 však rozvíjalo činnosť detašované bratislavské pracovisko pražského Divadelného ústavu, ktoré vybuďovalo spoľahlivé základy a vymodelovalo štruktúru ustanovizne, ktorá sa v priebehu rokov stala neodmysliteľnou súčasťou slovenskej divadelnej kultúry. Divadelný ústav vymedzil svoj záujem na sledovanie slovenského profesionálneho divadla, a to od jeho vzniku v roku 1920 až po súčasnosť. Divadelný ústav prešiel v doterajšej existencii viacerými reorganizáciami, ktoré často reagovali na priaznivé i menej priaznivé dobové vplyvy. V roku 1984 vznikol účelovým zlúčením dvoch pracovísk Ústav umeleckej kritiky a divadelnej dokumentácie. V roku 1991 ústav pod názvom Národné divadelné centrum - Slovenský divadelný ústav získal pôvodné, čisto divadelné zameranie. Roku 1996 sa zaradil k viacerým podobným národným metodickým centrom. Poslednou transformáciou zo začiatku roku 1999 sa Divadelný ústav vrátil k svojmu pôvodnému názvu i poslaniu byť dokumentačným, výskumným, študijným a informačným centrom pre divadelnú kultúru na Slovensku.

The Theatre Institute and Its History

The Theatre Institute was established in 1969, i. e. after the Czechoslovak federation was proclaimed, as an independent state agency funded from the government budget and reporting to the Ministry of Culture of the Slovak Socialist Republic at that time. As early as in 1961 the separate Bratislava office of the Prague Theatre Institute started its operations and over the years it has built a reliable base and profiled the structure of an establishment that has become an integral part of Slovak theatre culture. The Theatre Institute has focused its interest on the monitoring of Slovak professional theatre from its beginnings in 1920 to today. During its existence the Theatre Institute has gone through a number of restructuring changes responding to more or less favourable influences of the given periods. In 1984 two institutions were deliberately merged into The Institute of Arts Criticism and Theatre Documentation. In 1991 renamed as the National Theatre Centre - Slovak Theatre Institute the Institute returned to its original, purely theatrical focus. In 1996 it joined a number of similar national centres. In the beginning of 1999 in its latest transformation the Theatre Institute regained its original name and mission of being a documentary, research, study, and information centre for theatre culture in Slovakia.

Zuzana Uličianska kazališna je kritičarka. Radi u Kazališnom institutu u Bratislavi i predaje kazališni menadžment na Akademiji glazbenih i dramskih umjetnosti u Bratislavi.

S engleskoga prevela Martina Petranović